

Preference výběru partnera

Liší se rozvedení a svobodní ve sňatkových a partnerských preferencích?

Tomáš Katrňák – Petr Fučík¹

Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti, Fakulta sociálních studií MU, Brno

Partner Choice Preferences. Do the Divorced and the Unmarried Differ in their Marriage and Partner Preferences? The research on social homogamy in marriages answers up to a certain point satisfactorily the questions about the nature of assortative mating. Nevertheless, these analyses are not able to examine the tie between partner choice and the preferences of marriage candidates. On one hand, there are the characteristics of the contracted marriages, indicating the results of the assortative mating process while on the other, there are the notions of ideal partner, which all of the marriage candidates more or less explicitly exercise while seeking in the marriage market. This paper has three aims. Firstly, it describes the partner choice preferences by the basic dimensions like the education, age, physical attractiveness and wealth of hypothetical "ideal" partner. The second aim is to distinguish between the segments of population with different partner preferences and to find social determinants of these preferences. Thirdly, it compares the preferences of divorced people with unmarried population in order to contrast the first and repeated choices. To answer these questions we use the data from Generations survey, conducted on general population of the Czech Republic, with the boost samples on divorced people and younger cohort.

Sociológia 2009, Vol. 41 (No. 5: 437-456)

Key words: *partner choice; marriage market; homogamy*

Studie zabývající se výběrem partnera nebo partnerky obvykle zmiňují tři zdroje partnerské volby: strukturu příležitostí, vliv sociální skupiny a preference aktérů. (Kalmijn 1991a; 1991b; 1998; Goodwin 1990; Botwin – Buss – Shackelford 1997) Chceme-li partnerskou volbu zkoumat, nejčastěji máme k dispozici její (empirický) výsledek – uzavřené sňatky, popřípadě nesezdaná soužití. S ohledem na jednotlivé sociální charakteristiky partnerů jsou uzavřené sňatky předmětem *ex post* sociologické analýzy. (Srov. např. Burgess – Wallin 1943; Atkinson – Glass 1985; Bozon – Heran 1989; Blossfeld – Timm 2003) Takové výzkumy odpovídají na otázku, jak proběhlo výběrové párování, tedy kdo si vzal koho?

V této práci se zaměříme na jiný aspekt partnerské volby – na představy, s nimiž jednotliví aktéři do hry vstupují. Budeme přímo analyzovat sňatkové či partnerské preference mužů a žen. Soustředíme se na to, na jaké typy partnerů či partnerek se muži či ženy zaměřují a koho naopak nechávají mimo oblast

¹ Korešpondencia: Doc. PhDr. Tomáš Katrňák, PhD., Mgr. Petr Fučík, Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti, Fakulta sociálních studií MU, Joštova 10, 602 00 Brno. Česká republika. E-mail: katrnak@fss.muni.cz; fucik@fss.muni.cz. Práce na této stati byla podpořena grantem GACR GA403/08/0542 „Třídní struktura a sociální mobilita v České republice 1989 – 2009“.

svého zájmu. To, co nás v tomto kontextu zajímá, je, nakolik jsou partnerské preference sociálně a genderově strukturované? Je tomu tak, že si všichni přejeme mít za partnera nebo partnerku člověka bohatého, vzdělaného a atraktivního bez ohledu na to, jaké jsou naše vlastní sociální charakteristiky, nebo naše preference jdou ruku v ruce se sociálními znaky, které vymezují naši pozici nejen ve společnosti, ale také na sňatkovém trhu? Jinými slovy řečeno, můžeme považovat partnerské preference za homogenní, nebo je tomu tak, že se partnerské preference odlišují natolik, že strukturují sociální skupiny, v jejichž rámci dochází k navazování partnerských vztahů, případně uzavírání sňatků, a právě proto identifikujeme v uzavřených sňatcích zřetelnou sociální strukturu?

To jsou dvě hlavní otázky, na něž se v této stati pokoušíme odpovědět. Předpokládáme přitom, že preference jsou jedním ze silných prediktorů chování, a proto odpověď na druhou otázku by podle nás měla být kladná. Partnerské preference nepovažujeme za homogenní, nýbrž za sociálně podmíněné. (Srov. např. Girard 1964; Carter – Glick 1976; Smits – Ultee – Lammers 1998a; 1998b; Bozon 1991; Berardo – Appel – Berardo 1993; Vossen 1999; Katrňák 2008) Tento předpoklad na následujících stránkách budeme ověřovat pomocí latentní shlukové analýzy. Zabývat se budeme těmi, kteří buď *ještě* nemají, nebo *už* nemají aktuální zkušenost s manželstvím – tedy svobodnými a rozvedenými. V rámci obou těchto skupin budeme analyzovat partnerské preference a budeme testovat, zdali jsou tyto preference natolik strukturujícím mechanismem, že diferencují svobodné a rozvedené do menších, interpretačně uchopitelných skupin. V závěru porovnáme strukturaci partnerských preferencí mezi rozvedenými a svobodnými, pokusíme se identifikovat hlavní odlišnosti i genderovou strukturaci těchto rozdílů. Východiskem pro tyto analýzy bude pojetí genderu v jeho symbolické rovině, jak jej do teorie přinesla S. Hardingová. (1986) Nakonec naše zjištění zasadíme do širšího rámce sociálně stratifikačního poznání o tom, jak partnerská volba a uzavřené sňatky přispívají k přetrvávání sociálních nerovností z jedné generace na druhou.

Z dřívějších výzkumů, zabývajících se výběrovým párováním v české společnosti (Katrňák 2008; Fučík 2008), je zřejmé, že dochází ke genderové strukturaci, která se v našem výzkumu projevuje ve dvou rovinách. Zaprvé jde o odlišné principy výběrového párování u žen a mužů. Lze tedy předpokládat, že i partnerské preference budou genderově rozlišeny, což v analýze zohledníme. Druhá rovina genderových odlišností je dána odlišnými dopady rozvodu pro obě pohlaví. Rozvedené ženy a muži se nacházejí v odlišné situaci, která je dána mimo jiné jejich odlišnými sňatkovými šancemi na sňatkovém trhu. Očekáváme tedy, že u rozvedených budou jejich partnerské preference ovlivněny také nepřímo – genderově strukturovanými dopady rozvodu.

Teoretický model partnerské volby

V teoretickém modelu, který představuje Kalmijn (1991a; 1991b; 1998), jsou preference sňatkových kandidátů, jakožto jeden ze zdrojů partnerské volby, úzce propojeny jak s vlivy sociálních skupin, tak se strukturálními podmínkami partnerské volby. Pokud jde o vliv sociální skupiny, jak ukázal již Edward Shorter (1977), nejpodstatnější změnou modernity je ztráta přímého vlivu rodiny na výběr partnera. Akt výběru se tedy v moderní společnosti stále více přesouvá hluboko do individuální, soukromé sféry. Individualizovaný životní styl také přispívá ke snížení významu signálů z okolí, které lidé zohledňují při své partnerské volbě. Pro lidi, kteří se zamilovávají, je podstatné nevidět svůj vztah jako výsledek nějaké determinace či vnějších vlivů. (Giddens 1993) To však neznamená, že by sociální okolí hrálo zanedbatelnou roli. Jeho vliv je v současnosti stále významný – mechanismy jeho působení se však proměnily. Z přímého působení se přesunuly k mechanismům skupinové inkluze a exkluze, sociální stigmatizace, či skupinových sankcí. (Srov. Kalmijn 1998; Vossen 1999)

Strukturu příležitostí shrnuje koncept sňatkového trhu. (Becker 1981; Oppenheimer 1988) Podstatným rysem této pomyslné množiny vhodných protějšků je její dvojaká strukturace – na jedné straně jsou ve hře demografická, geografická či jiná ryze strukturální omezení (například poměr mužů a žen v daných věkových kohortách, v daných historických dobách, jejich prostorová distribuce, geografická mobilita, úmrtnost). Na druhé straně je množina vhodných kandidátů strukturována samotnou pozicí aktéra (jeho věkem, vzděláním, příjmem, třídní pozicí rodiny původu, habitem, kulturními kompetencemi). Různé sociální pozice otevírají cestu do různých sociálních prostorů, v nichž se pohybují odlišné typy partnerů. (Bozon – Heran 1989; Katrňák 2008)

Zde se již dostáváme k podstatnému prolínání jednotlivých zdrojů partnerské volby. Ačkoliv rodina ztrácí přímý vliv jakožto sociální okolí významných druhých, na druhé straně předáváním různých forem kapitálů podstatně ovlivňuje sociální pozici aktéra a tím i jeho šanci postupovat různými segmenty sňatkového trhu, jako je například vzdělávací systém. (Mare 1991)

Preference samotných aktérů tvoří třetí vrchol tohoto trojúhelníku. Jejich podoba patrně není neovlivněna reflexí vlastní pozice na sňatkovém trhu (strukturou příležitostí) i působením sociálních skupin, v nichž se pohybují. Stejně tak ale i preference mohou aktéry motivovat k aktivním posunům na sňatkovém trhu (ovlivňovat strukturu příležitostí) i k různé interpretaci vlivů okolí. Přesto nelze preference redukovat na kombinaci předchozích faktorů. Do hry zde vstupují individuální požadavky na partnera, které Kalmijn (1998) diferencuje na socioekonomické a kulturní zdroje.

První kategorii Kalmijn definuje jako „zdroje poskytující ekonomické zázemí a status“. (1998: 398) V souladu s teorií racionální volby lze očekávat,

že aktéři na sňatkovém trhu usilují o takového partnera nebo partnerku, aby jejich výběr maximalizoval ekonomické zdroje. Tento fakt je však dále ovlivněn strukturou genderových rolí v dané společnosti. Singly (1999) upozorňuje, že jednotlivé typy kapitálů mohou být směňovány a výměnou za ekonomický kapitál může být fyzická atraktivita či obecněji věk. Na druhé straně však vyrovnávání v genderových rolích může znamenat, že se preference u obou pohlaví přibližují a ženy od mužů očekávají podobné ekonomické zdroje jako muži od žen. Cílem je nalézt protějšek, jehož socioekonomická pozice bude co nejlepší. Otázkou pro analýzu však zůstává, zda je tato preference homogenní a plošná, nebo zda existují skupiny, u nichž se významněji liší.

Druhá kategorie – kategorie kulturních zdrojů – odkazuje podle Kalmijna (1998) ke snaze nalézt protějšek s podobnými hodnotami, postoji, názory. Kulturní zdroje, které podle Kalmijna dále zahrnují životní styl i vkus, jsou důležité „pro vzájemné potvrzení chování a názorů..., což dovoluje vytvořit sdílený životní styl, poskytuje sociální potvrzení a vzájemnou náklonnost“. (Kalmijn 1998: 399) Podstatným indikátorem hledání kulturní podobnosti je koncept vzdělanostní a věkové homogamie, jež popisuje empiricky pozorovanou vyšší pravděpodobnost sňatků ve stejných vzdělanostních i věkových kategoriích. (Katrňák – Kreidl – Fónadová 2006; Zeman 2006; Fučík 2006; Katrňák 2008) Jsou to zejména věkové normy, které jsou silně genderově strukturovány. Obvyklý několikaletý věkový rozdíl vyplývá z rolových očekávání, spojených s tradičními formami maskulinity. Sňatky, které tuto sociální normu porušují (sňatky se starší ženou, výraznější věkové rozdíly), indikují nové modely uspořádání genderových rolí v párech. Podobné požadavky na tradiční převis kapitálu na straně muže lze sledovat i v případech vzdělanostní sňatkové homogamie². I zde však zůstává stále otevřená otázka, do jaké míry je výsledek párování určen strukturou příležitostí nebo preferencí kulturní podobnosti³.

Socioekonomická a kulturní dimenze partnerských preferencí jsou často doplňovány o fyzickou atraktivitu, která při výběru partnera také hraje roli. (Srov. Lundy – Tan – Cunningham 1998; Townsend – Levy 1990) Tento faktor má zatím výraznější váhu u mužů. (Buss 1989) Zároveň však preference fyzické atraktivity na kognitivní úrovni „souvisí se stereotypem či halo-efektem připisujícím fyzicky atraktivním lidem také vyšší sociální kompetence, sexuální náruživost, důvěrnost, výkon i spokojenost“. (Lundy – Tan – Cun-

² Hovoří se zde o tzv. tradiční a netradiční heterogamii. Za tradiční je považován např. věkový rozdíl ve prospěch muže, jeho vyšší vzdělání, vyšší socioekonomický status, převis ekonomického kapitálu.

³ Existuje diskuse, zda silná struktura vzdělanostní homogamie odráží hledání kulturní podobnosti, nebo je spíše výsledkem fungování vzdělávacích institucí jako velmi dobře strukturovaného segmentu sňatkového trhu. (Mare 1991) Tedy jinak řečeno, berou se lidé stejného vzdělání proto, že by si lépe rozuměli, nebo proto, že mají větší šanci se potkat? Dále u vzdělanostní homogamie/heterogamie může být patrné, že výsledky jsou dány také dostupností partnerů s daným stupněm vzdělání, což je určeno povahou vzdělávacího systému a jeho genderovou segmentací.

ningham 1998) Faktor fyzické atraktivity je velmi komplexním a genderově výrazně strukturovaným principem, který ovlivňuje partnerskou volbu, nicméně jeho empirické uchopení je problematické. Fyzická atraktivita žen a mužů je silně spojena s genderově odlišnými normami i její preference má normativní důsledky. Zde se projevují důsledky strukturace genderového univerza, jak o ní hovoří Harding (1986). Toto pojetí je východiskem pro využití konceptu genderu v našem výzkumu. Harding definuje tři roviny genderového univerza (symbolická, dělba práce, individuální identity), z nichž symbolická úroveň vysvětluje připisování binárních, hierarchicky uspořádaných kategorií jakýmkoliv fenoménům žitého světa. Jestliže existují zdroje partnerské volby, jimiž jsou vedle vlivů rodiny, vrstevníků a struktury příležitostí také preference sňatkových aktérů, můžeme předpokládat existenci široké množiny vlastností potenciálních partnerů, která bude symbolicky genderově strukturována. Samotným charakteristikám potenciálního partnera je připisována mužskost či ženskost, což se projevuje nejen u aspektů fyzické atraktivity, ale i v případě kulturních a ekonomických charakteristik.

Všechny prvky představeného modelu partnerské volby jsou genderově specificky strukturovány a také se vyvíjejí v průběhu životního cyklu. Proto jsme pro naši analýzu zvolili porovnání rozvedených a lidí bez zkušenosti s manželstvím. Nyní zmiňme alespoň základní předpoklady, které za těmito úvahami stojí. U opakovaných sňatků lze identifikovat zřetelně odlišnou strukturu výběrového párování než u prvosňatečnosti. (Gelissen 2004; Janssen 2003; Fučík 2008) Pokračujeme-li ve snaze porovnat specifika opakované partnerské volby, dostáváme se k otázce, do jaké míry jsou rozdíly dány odlišnou pozicí na sňatkovém trhu, tedy odlišnými šancemi, nebo zda přichází ke slovu změna partnerských preferencí. John Gelissen (2004) formuluje dvě protikladné domněnky – hypotézu učení a hypotézu sňatkového trhu. První říká, že opakovaná partnerská volba se bude lišit směrem k větší podobnosti partnerů, neboť zjednodušeně řečeno – chybami se člověk učí a hledání kulturní podobnosti zvyšuje pravděpodobnost úspěchu manželství⁴. Na druhé straně rozvedení vstupují na sňatkový trh, který již je značně „přebraný“ proto je výběr omezen. Hypotéza sňatkového trhu tedy říká, že výběr bude dán zejména strukturálními možnostmi a z tohoto důvodu bude směřovat k vyšší heterogamii. Gelissenovy testy obou hypotéz ukazují, že zatímco pro muže (s ohledem na vzdělanostní párování) platí hypotéza učení, u žen nejsou empirické doklady ani pro jednu z hypotéz. Jejich chování po rozvodu je nejednoznačnější. Podobné výsledky dává i náš předchozí výzkum. (Fučík 2008) Na českých datech se ukazuje, že z hlediska vzdělanostní a věkové homogamie jsou vlivy rozvodu patrnější u žen. Tyto rozdíly mohou být dány

⁴ V tomto ohledu viz také výzkumy Janssen (2001).

množstvím faktorů, nicméně v tomto textu chceme prozkoumat oblast preferencí.

V následující analýze vyjdeme z Kalmijnovy konceptualizace partnerských požadavků na ekonomické a kulturní zdroje, které doplníme o koncept fyzické atraktivity. Znamená to, že v empirické rovině budeme pomocí ekonomického kapitálu, vzdělání a atraktivity potenciálního partnera nebo partnerky identifikovat partnerské (případně manželské) preference českých mužů a žen. Naším cílem je ukázat, zdali a jak partnerské preference strukturují osoby na sňatkovém trhu a jak jde tato strukturace ruku v ruce s tím, že sňatky jsou uzavírány v současné české společnosti podle pravidla homogamie. (Srov. Katrňák 2008)

Deskripce dat a typy analýz

Data, která budeme analyzovat, pocházejí z výběrového šetření *Generace*⁵. Datový soubor byl konstruován v několika krocích. Celkový počet dotázaných tvoří 3136 osob, z nichž hlavní soubor sebraný kvótním výběrem čítá 2429 obyvatel ČR ve věku 18 až 75 let. K němu byl sebrán (opět na základě kvót) vzorek mladé generace ve věku 13 až 18 let o velikosti 500 osob a dovýběr osob, které prošli rozvodem, o velikosti 207 případů. Jelikož jsou sňatkové a partnerské preference ovlivněné rodinným stavem, naši analýzu provedeme pouze na osobách, které nemají manžela nebo manželku. Nejprve budeme analyzovat ty, u nichž předpokládáme jistou „racionalitu“ (a tedy snadněji identifikovatelnou strukturu) v partnerské nebo manželské volbě. Budeme analyzovat osoby rozvedené. Z celkového počtu 3 136 osob je ve vzorku 611 (19,5 %) osob, které mají zkušenost s rozvodem. Část těchto osob uzavřela opakovaný sňatek. Ty jsme do analýzy nezahrnuli (přítomnost jejich současného manžela nebo manželky může ovlivňovat jejich (vyjadřované) potenciální sňatkové preference). U malé části těchto osob jsme identifikovali stereotypní (nevalidní) odpovědi. Tyto osoby jsme do analýzy rovněž nezahrnuli. Celkově jsme tedy analyzovali 433 rozvedených osob⁶. V dalším kroku jsme se zaměřili na osoby mladé (dívký a chlapce), nemající ještě zkušenost s manželstvím. Analyzovali jsme skupinu osob ve věku 13 až 18 let. Z počtu 500 respondentů ve vzorku 3136 osob (15,9 %) jsme analyzovali 485 respondentů (u 15 respondentů jsme identifikovali stereotypní vyplnění dotazníku, a proto jsme je do analýzy rovněž nezahrnuli)⁷.

⁵ Sběr dat provedla agentura *Factum Invenio* v prosinci 2007. Výzkum byl financován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci výzkumného záměru *Reprodukce a integrace společnosti* (MSM002 1622408).

⁶ V analýze jsme použili váhy, které byly zkonstruovány na základě pohlaví, věku, velikosti místa bydliště a regionů České republiky.

⁷ I v tomto případě jsme při analýze použili váhy, které byly vytvořeny na základě pohlaví, věku, velikosti místa bydliště a regionů České republiky.

Proměnnou, která nás v obou případech (rozvedených i svobodných) zajímá, jsou preferované typy mužů a žen. V dotazníku tyto typy vymezovala tři kritéria: vzdělání, bohatství a atraktivita. Každé z těchto kritérií obsahovalo dvě varianty: ano a ne (charakterizovalo tedy potenciálního partnera nebo partnerku, zdali danou vlastnost má či nikoliv). Například první typ byl z hlediska všech tří kritérií vymezen pozitivně. Druhý typ byl vymezen pozitivně jen z hlediska prvních dvou kritérií, z hlediska atraktivity byl vymezen negativně. Dalšími kombinacemi pozitivních a negativních vymezení z hlediska všech tří kritérií bylo respondentům celkem předloženo osm typů mužů či žen. (Tabulka č. 1) Respondenti se během dotazování vyjadřovali ke každému z těchto typů hodnocením na škále 1 až 5. Číslo 1 znamenalo, že je daný typ pro respondenta nebo respondentku velmi zajímavý a číslo 5 znamenalo, že je zcela nezajímavý⁸.

Varianty odpovědí respondentů byly upraveny tak, aby obsahovaly pouze dvě kategorie (namísto původních pěti): zajímavý (sloučené varianty 1 a 2), nezajímavý (sloučené varianty 3, 4 a 5). To bylo nezbytné udělat jednak z důvodu malého počtu respondentů v některých variantách, a jednak z důvodu stabilnější identifikace odhadovaných statistických modelů jako reprezentantů zkoumané reality.

Tabulka č. 1 ukazuje rozložení rozvedených respondentů podle míry zájmu a nezájmu o daný typ partnera či partnerky. Nejžádanější jsou (podle očekávání) první dva typy mužů a žen. Přibližně tři čtvrtiny rozvedených preferují muže a ženy, kteří jsou vzdělání a bohatí, bez ohledu na to, zdali jsou obecně atraktivní či nikoliv (konkrétně 82 % preferuje vzdělání, bohatství, i když ne atraktivitu a 73 % preferuje muže nebo ženu se vzděláním, bohatstvím a atraktivitou). Nejméně je pak preferován muž nebo žena, kteří nemají pozitivní hodnocení ani v jednom ze tří kritérií – jsou bez vzdělání, bohatství a atraktivity. Takového partnera nebo partnerku preferuje 14 % rozvedených mužů nebo žen. (Tabulka č. 1)

Tabulka č. 2 ukazuje ty samé výsledky, nyní ovšem pro svobodné. I v tomto případě platí, že nejžádanější je první typ mužů a žen – se vzděláním, bohatstvím a atraktivitou. O takového partnera nebo partnerku usiluje téměř 90 % mladých svobodných v našem souboru. Chybí-li některá z těchto charakteristik, podíl svobodných, kteří preferují takového partnera nebo partnerku, se snižuje. Nejméně atraktivní je stejně jako v případě rozvedených člověk, který je bez vzdělání, bohatství a atraktivity. O takového muže nebo ženu by stálo necelých 9 % mladých svobodných.

⁸ Otázka v dotazníku zněla: *V následující tabulce jsou na základě třech kritérií (vzdělání, bohatství a atraktivita) vymezené typy mužů a žen. Kdybyste si dnes měl/a vybrat manžela/manželku nebo partnera/ partnerku pro dlouhodobější vztah, jak moc by pro Vás byly jednotlivé typy zajímavé?* Typy byly v dotazníku náhodně seřazené.

Tabulka č. 1: **Souhlas a nesouhlas rozvedených s muži a ženami vymezenými kritérii vzdělání, bohatství a atraktivita pro manželský či partnerský vztah**

vzdělání	bohatství	atraktivita	ano		ne		celkem
			n	%	n	%	
+	+	+	312	72,9	116	27,1	428
+	+	-	352	82,2	76	17,8	428
+	-	+	243	56,1	190	43,9	433
+	-	-	233	54,3	196	45,7	429
-	+	+	188	43,9	240	56,1	428
-	+	-	166	38,6	264	61,4	430
-	-	+	69	16,0	362	84,0	431
-	-	-	59	13,8	370	86,2	429

Tabulka č. 2: **Souhlas a nesouhlas svobodných s muži a ženami vymezenými kritérii vzdělání, bohatství a atraktivita pro manželský či partnerský vztah**

vzdělání	bohatství	atraktivita	ano		ne		celkem
			n	%	n	%	
+	+	+	435	89,7	50	10,3	485
+	+	-	413	85,2	72	14,8	485
+	-	+	326	67,2	159	32,8	485
+	-	-	245	50,5	240	49,5	485
-	+	+	275	56,7	210	43,3	485
-	+	-	162	33,4	323	66,6	485
-	-	+	98	20,2	387	79,8	485
-	-	-	42	8,7	443	91,3	485

Kritéria vzdělání, bohatství a atraktivita vymezují nejen typy mužů a žen na sňatkovém trhu, ale vypovídají o sňatkových preferencích a rozdílech mezi nimi (každý respondent, bez ohledu na to, zdali byl svobodný nebo rozvedený, se vyjadřoval ke každému předloženému typu mužů nebo žen). Po úpravě variant odpovědí respondentů jsou typy mužů a žen vymezeny na základě nominálních znaků, mezi nimiž ovšem nelze měřit vzdálenosti, jak předpokládá „klasická“ shluková analýza. Odpovědi na tyto výroky proto budeme analyzovat pomocí latentní shlukové analýzy, přičemž našim cílem bude identifikovat

strukturu v partnerských preferencích (pokud existuje). Cílem latentní shlukové analýzy je identifikovat K -kategorií latentní (nominální) proměnné, přičemž každá její kategorie bude reprezentovat cluster v populaci rozvedených či svobodných mužů a žen. Takové kategorie nejsou přímo pozorovatelné – s ohledem na indikátory (kritéria použita v dotazování) se ovšem jedná o homogenní skupiny (konstruované na základě pravděpodobnosti),⁹ jež jsou reprezentovány lidmi, kteří sdílejí společné názory, hodnoty a postoje, tedy společný model parametrů, konstatují Vermunt a Magidson. (2005) Na rozdíl od „tradičního“ přístupu identifikace latentních proměnných, jako je faktorová analýza, strukturní modelování nebo regresní modely s náhodnými efekty, analýza latentních clusterů předpokládá, že povaha znaků v sociální realitě není spojitá, ale diskrétní¹⁰.

Jaké jsou partnerské (či sňatkové) preference rozvedených mužů a žen?

Tabulka č. 3 prezentuje statistická kritéria odhadnutých modelů latentní shlukové analýzy pro souhlas či nesouhlas rozvedených s typy mužů a žen vymezenými na základě kombinací kritérií vzdělání, bohatství a atraktivita. Model M1 předpokládá existenci jednoho clusteru, model M2 dvou clusterů a každý další model (model M3 až M6) přidává k modelu M2 o jeden cluster ve skupině rozvedených navíc. Přidáváním clusterů do modelů zvyšujeme jejich přesnost. Poměr maximální věrohodnosti (L^2) se přibližuje číslu 0 (modelu s nejvyšší přesností), zároveň ovšem také roste klasifikační chyba (podíl případů, které jsou neadekvátně zařazeny). Rovnováhu mezi poměrem maximální věrohodnosti a klasifikační chybou indikuje statistika $BIC(LL)$, která zohledňuje velikost maximálně věrohodnostní funkce a počet parametrů s ohledem na počet případů v modelu¹¹. Na základě této statistiky lze naše data interpretovat s pomocí modelu M4, který předpokládá existenci čtyř shluků ve skupině rozvedených. Z hlediska partnerských preferencí nemůžeme tedy považovat populaci rozvedených za homogenní skupinu (předpoklad modelu M1) a je nezbytné v jejím rámci rozlišit podskupiny. Abychom tyto podskupiny (clustery) interpretačně lépe identifikovali, odhadli jsme k modelu M4 model

⁹ Přesněji řečeno případy přináležející do jednoho latentního clusteru jsou vzájemně podobné, protože jejich odpovědi generuje stejná pravděpodobnostní distribuce.

¹⁰ Latentní clusterová analýza je součástí analýzy latentních tříd, kterou do sociálních věd v 50. letech minulého století uvedl Paul Lazarsfeld. (Srov. Lazarsfeld – Henry 1968) Během 70. a 80. let byla tato analýza formalizována a zobecněna především díky pracím Leo Goodmana (1974) a Clifforda Clogga (1981). V devadesátých letech se postupně stává běžnou součástí sociologických analýz. (Srov. např. Hagenaars 1993; Clogg 1995; Vermunt 1997; Hagenaars – McCutcheon 2002; Magidson – Vermunt 2004)

¹¹ BIC je zkratkou pro bayesovské informační kritérium, které je konstruováno tak, aby indikovalo model, jehož informační hodnota o zkoumané realitě je nejvyšší. Obecně platí, že čím nižší číslo statistika BIC indikuje, tím adekvátnější informaci o realitě nám model poskytuje: $BIC(LL) = -2 \log L + (\log N) \times (\text{počet parametrů})$.

M7, který obsahuje kovariáty pohlaví, vzdělání¹² a názory na to, co podle respondentů charakterizuje úspěšné manželství¹³. Konkrétně se jedná o míru souhlasu se čtyřmi výroky: 1. stejné nebo podobné příjmy partnerů; 2. stejné vzdělání partnerů; 3. stejný sociální původ partnerů a 4. stejný nebo velmi blízký věk partnerů¹⁴. Podle BIC statistiky model M7 poskytuje více informací o zkoumané realitě než model M4. Identifikace clusterů na základě tohoto modelu je rovněž snazší (model charakterizuje clusterly více informacemi). Naše data budeme proto interpretovat na základě modelu M7. (Tabulka č. 3)

Tabulka č. 3: Odhadnuté parametry latentní clusterové analýzy pro souhlas či nesouhlas rozvedených s muži a ženami vymezenými kritérii vzdělání, bohatství a atraktivita pro manželský nebo partnerský vztah

Model	Popis modelu	Vrchol věrohodnostní funkce (LL)	BIC (LL)	Počet param.	L2	Počet stupňů volnosti	p	Klasif. chyba
M1	1-Cluster	-1964,07	3977	8	651,69	247	0,00	0,00
M2	2-Cluster	-1890,88	3885	17	505,30	238	0,00	0,02
M3	3-Cluster	-1833,78	3825	26	391,11	229	0,00	0,03
M4	4-Cluster	-1789,63	3791	35	302,80	220	0,00	0,06
M5	5-Cluster	-1762,45	3792	44	248,43	211	0,04	0,07
M6	6-Cluster	-1740,36	3802	53	204,26	202	0,44	0,09
M7	4-Cluster + pohlaví, vzdělání a charakteristiky úspěšného manželství	-1710,55	3740	53	1822,51	359	0,00	0,11

Tabulka č. 4 ukazuje podíly rozvedených připadajících na jednotlivé clusterly. Do prvního clusteru přináleží dvě pětiny souboru (41 %). Druhý cluster tvoří téměř třetina souboru (29 %). Třetí cluster tvoří více jak pětina souboru (22 %) a poslední cluster je velmi malý; tvoří jej 8 % rozvedených mužů a žen v našem souboru.

¹² Vzdělání je v tomto případě (z důvodů interpretačních) dichotomizováno na dvě kategorie: bez maturity a maturita. Tyto varianty jsme vytvořili z původních čtyř variant proměnné vzdělání – základní, vyučen/a, středoškolské a vysokoškolské – sloučením prvním dvou a zbylých dvou variant.

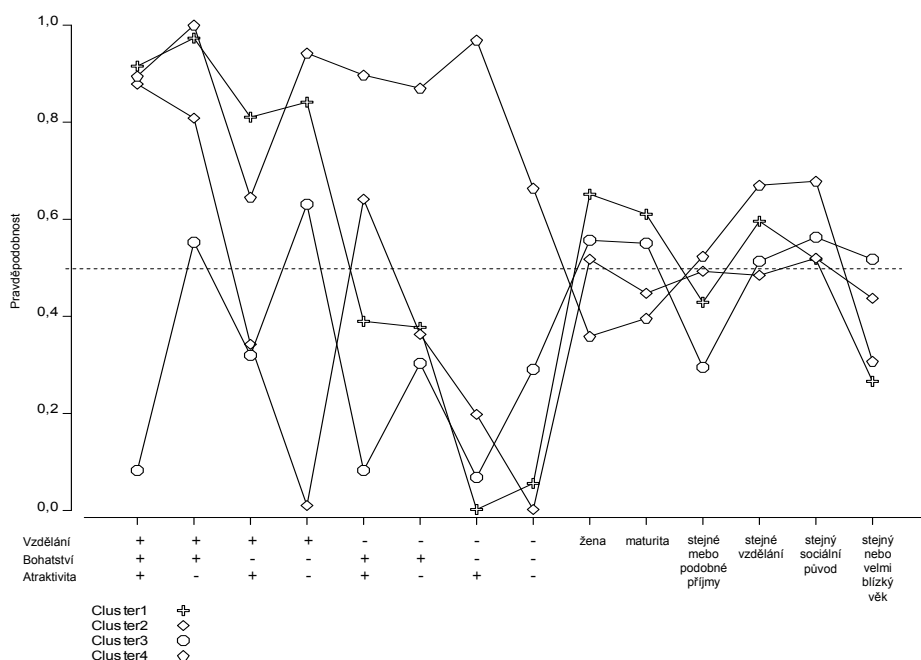
¹³ Dohromady s tímto modelem jsme také odhadovali model, který obsahoval kovariát přítomnost dítěte versus bez dětí a kovariát věku. Předpokládali jsme, že obě tyto proměnné ovlivňují partnerské preference rozvedených. Tento model ovšem statisticky významně lépe nepřispíval k identifikaci preferenčních clusterů než model M3 a předpoklad efektu těchto proměnných na partnerské preference rozvedených se nepotvrdil.

¹⁴ V dotazníku respondenti míru důležitosti těchto čtyř charakteristik pro úspěšné manželství vyjadřovali na čtyřstupňové škále (velmi důležité, spíše důležité, spíše nedůležité, naprosto nedůležité). V naší analýze jsme tuto škálu u všech čtyřech proměnných dichotomizovali na varianty důležité a nedůležité sloučením prvních dvou a zbylých dvou variant.

Tabulka č. 4: Velikost clusterů pro souhlas či nesouhlas rozvedených s muži a ženami vymezenými kritérii vzdělání, bohatství a atraktivita pro manželský nebo partnerský vztah (model M7)

	Cluster1	Cluster2	Cluster3	Cluster4
Velikost clusteru	41 %	29 %	22 %	8 %

Obrázek č. 1: Pravděpodobnost souhlasu rozvedených s muži a ženami vymezenými kritérii vzdělání, bohatství a atraktivita pro manželský nebo partnerský vztah (model M7).

Podobně jako v „klasické“ shlukové nebo faktorové analýze i v latentní clusterové analýze lze na základě podmíněné pravděpodobnosti souhlasu či nesouhlasu s daným indikátorem (v našem případě projeveného zájmu či nezájmu o daný typ partnera nebo partnerky) jednotlivé clustery od sebe interpretačně odlišit. Obrázek č. 1 ukazuje jednak pravděpodobnost souhlasu s danými typy mužů a žen a jednak ukazuje pravděpodobnost pro každý cluster, že bude jeho součástí žena (zbylá pravděpodobnost pak připadá na muže), že budou mít v daném clusteru lidé maturitu (zbylá pravděpodobnost připadá na vzdělání bez maturity) a pravděpodobnost souhlasu s danými charakteristikami dobrého

manželství (opět zbývající pravděpodobnost připadá na nesouhlas s danou charakteristikou). Jedná se o difference ve vzorcích odpovědí podle identifikovaných čtyř clusterů. (Obrázek č. 1)

První (největší) cluster rozvedených se orientuje na sňatkovém trhu především na vzdělání. Jakmile vzdělání potenciální partner nebo partnerka nemá, pravděpodobnost preference takového snoubence nebo snoubenky strmě klesá. Částečně tento pokles vyvažuje přítomnost bohatství, nicméně jeho role není tak důležitá jako přítomnost vzdělání. Atraktivita v tomto clusteru nehraje významnou roli. Z hlediska pohlaví do tohoto clusteru mají velkou pravděpodobnost přináležit ženy, které mají vyšší vzdělání a podle nichž úspěšné manželství charakterizuje stejné vzdělání snoubenců. Tento cluster nazýváme *vzdělanostně orientované ženy* ve skupině rozvedených na sňatkovém trhu. Stejný nebo blízký věk snoubenců, podobně jako stejné nebo podobné příjmy manželů nejsou podle těchto žen pro úspěšné manželství příliš důležité.

Druhý cluster není z hlediska pohlaví výrazněji diferencován. Jedná se o osoby spíše s nižším vzděláním (pravděpodobnost maturity je v tomto clusteru nižší než v prvním clusteru). Dohromady se vzděláním se v tomto clusteru projevuje orientace také na bohatství, případně atraktivitu. Lidé v tomto clusteru mají větší zájem o bohatého a atraktivního než o vzdělaného a atraktivního člověka. O toho, kdo není bohatý (pokud není alespoň atraktivní), se osoby tohoto clusteru prakticky nezajímají. Tuto podskupinu nazýváme *ekonomicky orientované osoby* ve skupině rozvedených na sňatkovém trhu. Z hlediska charakteristik úspěšného manželství tento cluster není výrazněji diferencován.

Ve třetím clusteru je rozlišovacím kritériem sňatkových preferencí atraktivita. Nikoliv ovšem v pozitivním, nýbrž v negativním smyslu. U každého typu muže či ženy, kde má atraktivita pozitivní hodnotu, najdeme velmi výrazně nižší pravděpodobnost zájmu ve srovnání s typy, u nichž má atraktivita hodnotu negativní. Vzdělání a bohatství přitom tento cluster výrazněji nediferencují. Z hlediska pohlaví není tento cluster rozlišitelný, z hlediska vzdělání se jedná spíše o lidi bez maturity. Tento cluster nazýváme *opatrní rozvedení*, u nichž atraktivita partnera nebo partnerky snižuje pravděpodobnost jejich zájmu o ně. Téměř 70 % tohoto clusteru považuje za znak úspěšného manželství rozdílné příjmy partnerů a necelých 60 % z nich také stejný sociální původ muže a ženy.

Do čtvrtého, nejmenšího clusteru přináleží především muži. Z hlediska vzdělání jsou to především muži bez maturity. Pravděpodobnost každého typu partnerky je pro tyto muže poměrně vysoká. Zvláště kombinace variant bohatství a atraktivity posiluje jejich zájem o potenciální partnerku. Nižší (i když stále poměrně vysokou) pravděpodobnost najdeme pouze u kombinace vzdělání a atraktivity a případu, kdy se ani jedna z předložených vlastností (vzdělání, bohatství, atraktivita) nevyskytuje. Tento cluster nazýváme *zoufale*

osamělí muži po rozvodu ve skupině rozvedených na sňatkovém trhu. Za znak úspěšného manželství tito muži považují stejné vzdělání, stejný sociální původ a rozdílný věk manželů.

Jaké jsou partnerské (či sňatkové) preference svobodných mužů a žen?

Partnerské preference mladých svobodných jsme analyzovali stejným způsobem jako partnerské preference rozvedených. Nejprve jsme odhadli šest modelů latentní shlukové analýzy: model M1 předpokládal existenci jednoho clusteru, model M2 existenci dvou clusterů a každý další model existenci jednoho clusteru navíc oproti modelu M2. V tabulce č. 5 vidíme, že velikost BIC(LL) statistiky je pro model 3 a 4 stejná. Pravidlo úspornosti v takovém případě velí pro model 3, což potvrzuje i komparace těchto dvou modelů na základě statistické procedury Bootstrap, jež neukázala statisticky významnou odlišnost těchto dvou modelů – pro interpretaci našich dat je tedy vhodnější model 3. Z hlediska partnerských preferencí nemůžeme tedy ani populaci mladých svobodných považovat za homogenní skupinu (předpoklad modelu M1). V jejím rámci je nezbytné rozlišit cluster, i když jejich počet není totožný s počtem clusterů v souboru rozvedených.

Tabulka č. 5: Odhadnuté parametry latentní clusterové analýzy pro souhlas či nesouhlas svobodných s muži a ženami vymezenými kritérii vzdělání, bohatství a atraktivita pro manželský nebo partnerský vztah

Model	Popis modelu	Vrchol věrohodnostní funkce (LL)	BIC (LL)	Počet param.	L2	Počet stupňů volnosti	p	Klasif. chyba
M1	1-Cluster	-2033,76	4117	8	463,94	247	0,00	0,00
M2	2-Cluster	-1971,23	4048	17	338,86	238	0,00	0,11
M3	3-Cluster	-1934,63	4030	26	265,68	229	0,05	0,15
M4	4-Cluster	-1906,63	4030	35	209,67	220	0,68	0,14
M5	5-Cluster	-1887,88	4048	44	172,17	211	0,98	0,17
M6	6-Cluster	-1879,11	4086	53	154,63	202	0,99	0,14
M7	3-Cluster + pohlaví a charakteristiky úspěšného manželství	-1811,69	3844	36	1389,45	423	0,00	0,14

Stejně jako v analýze rozvedených, i nyní jsme k modelu M3 odhadli model M7, který obsahuje kovariát pohlaví¹⁵ a názory na to, co podle respondentů charakterizuje úspěšné manželství. Jedná se o stejné výroky jako v případě rozvedených (stejně nebo podobné příjmy partnerů; stejné vzdělání partnerů; stejný sociální původ partnerů; a stejný nebo velmi blízký věk partnerů). Velikost BIC statistiky ukazuje, že model M7 poskytuje více informací o zkoumané realitě než model M4. Data o partnerských preferencích mladých svobodných budeme tudíž interpretovat na základě tohoto modelu. (Tabulka č. 5)

Tabulka č. 6 ukazuje podíly mladých svobodných, které připadají na jednotlivé clustery. Do prvního clusteru přináleží téměř polovina souboru (47 %). Druhý cluster tvoří více jak dvě pětiny souboru (41 %). Na zbylý, třetí cluster připadá 12 % mladých svobodných.

Tabulka č. 6: Velikost clusterů pro souhlas či nesouhlas svobodných s muži a ženami vymezenými kritérii vzdělání, bohatství a atraktivita pro manželský nebo partnerský vztah (model M7)

	Cluster1	Cluster2	Cluster3
Velikost clusteru	47 %	41 %	12 %

První cluster mladých svobodných je podobný prvnímu clusteru rozvedených. Jedná se rovněž především o dívky, které své partnerské preference orientují podle vzdělání. Je-li vzdělání u partnera přítomno, je zajímavý, není-li přítomno, pravděpodobnost zájmu o takového partnera je nízká. Přítom vzdělání by mělo být doprovázeno buď bohatstvím (to v lepším případě) nebo atraktivitou (to v horším případě). Vyskytuje-li se samo o sobě, je ovšem pravděpodobnost zájmu o takového partnera stále výrazně vyšší, než vyskytuje-li se bohatství i atraktivita, ovšem bez přítomnosti vzdělání. Ve shodě s prvním clusterem u rozvedených tento cluster nazýváme *vzdělanostně orientované dívky* ve skupině mladých svobodných. Polovina z nich považuje za charakteristiku úspěšného manželství stejné vzdělání snoubenců, nikoliv ovšem stejný sociální původ.

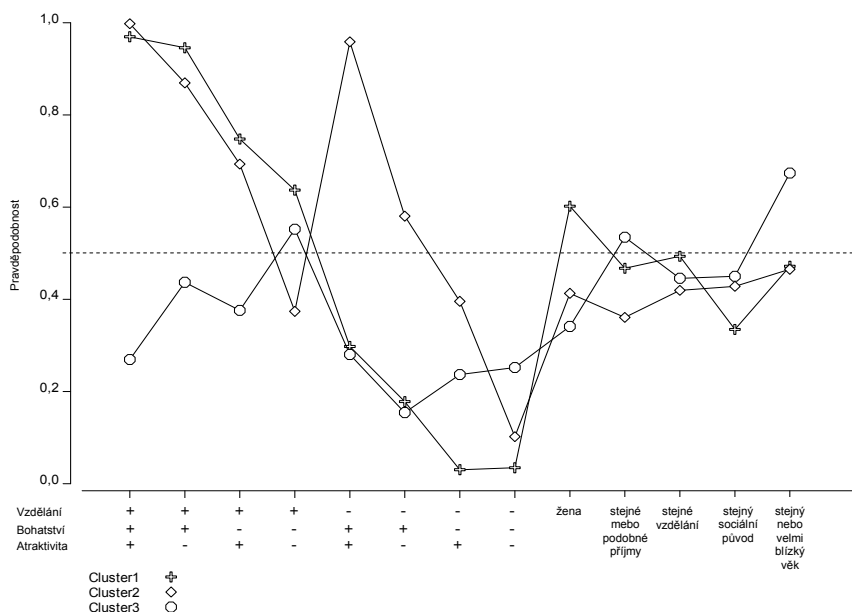
Zbylé dva clustery ve skupině mladých svobodných tvoří spíše chlapci. Druhý cluster se orientuje na vzdělání a bohatství. Člověk, který je bohatý a atraktivní, má mnohem větší pravděpodobnost zájmu osob tohoto clusteru než člověk, který je pouze vzdělaný. Zdá se, že tento cluster se podobá druhému clusteru mezi rozvedenými. Nicméně v tomto případě je orientace na vzdělání ve srovnání s rozvedenými silná (osobu, která je pouze vzdělaná, lidé tohoto clusteru mezi rozvedenými prakticky vůbec neakceptují, v tomto případě je

¹⁵ Kovariát vzdělání v tomto případě neměl věcně opodstatnění, neboť nevarioval dostatečným způsobem.

ovšem pravděpodobnost zájmu o takovou osobu 60 %). Z tohoto důvodu nelze tento cluster u mladých svobodných zcela ztotožnit s druhým clusterem mezi rozvedenými. Pro mladé svobodné tento cluster nazveme *vzdělanostně a ekonomicky orientované osoby*. Za výrazný symbol úspěšného manželství představitelé tohoto clusteru nepovažují žádnou z předložených charakteristik.

A konečně třetí a poslední cluster ve skupině mladých svobodných tvoří malá skupinka (především) hochů. Jejich partnerské preference nejsou příliš vyhraněné. Orientují se spíše podle vzdělání a v případě, že vzdělání není přítomno, jejich zájem o potenciální partnerku je nízký. Tuto skupinu nazýváme jako *mladí nevyhranění chlapci*. Za znak úspěšného manželství považují stejný nebo velmi blízký věk snoubenců a také částečně stejné nebo velmi podobné příjmy manželů. (Obrázek č. 2)

Obrázek č. 2: Pravděpodobnost souhlasu svobodných s muži a ženami vymezenými kritérii vzdělání, bohatství a atraktivita pro manželský nebo partnerský vztah (model M7)

Závěr

V tomto textu jsme se zaměřili na partnerské preference rozvedených a svobodných mužů a žen. Vyšli jsme z teoretického modelu, který předpokládá, že se muži a ženy na sňatkovém trhu orientují podle kritéria vzdělání a bohatství. K tomu jsme doplnili kritérium atraktivity, na něž poukazuje řada současných

studií zabývajících se sňatkovým párováním. V genderové rovině analýzy nám šlo o to, do jaké míry jsou dané charakteristiky asociovány s ženskostí a mužskostí. Pro empirické zkoumání jsme připravili sadu osmi profilů potenciálních partnerů a partnerek, které byly definovány vzájemnou kombinací pozitiv a negativ kritérií vzdělání, bohatství a atraktivity. V dotazování respondenti nevybírali jednoho nebo více partnerů, ale vyjadřovali se ke všem osmi typům z hlediska svých preferencí. Data, která jsme tímto způsobem získali, jsme analyzovali pomocí latentní shlukové analýzy.

Jak analýza rozvedených, tak mladých svobodných ukázala, že vzdělání je v české společnosti nejsilnějším preferenčním kritériem na sňatkovém trhu. U rozvedených i u mladých svobodných největší skupina (první cluster v obou případech) preferuje partnerský protějšek, který je vzdělaný. V obou analýzách tento cluster tvořily především ženy, u rozvedených jsou to především vzdělané ženy. Tento výsledek koresponduje s předchozími analýzami výběrového párování po rozvodu, které naznačují, že vzdělání nového partnera nabývá pro rozvedené ženy na důležitosti. (Fučík 2008) V návaznosti na Gelissenovy hypotézy bychom pak mohli soudit, že se jedná o snahu maximalizovat stabilitu následujících partnerství. Pro ženy je tento aspekt významný také díky tomu, že děti jsou stále v naprosté většině svěřovány do péče jim, což může ovlivňovat kritéria výběru partnera. V menším počtu (druhý cluster v obou případech) je kritérium vzdělání nahrazováno kritériem bohatství, a to výrazněji mezi rozvedenými než mezi mladými svobodnými. Tento cluster rovněž diferencuje pohlaví. U rozvedených se jedná spíše o ekonomicky orientované ženy. V tomto případě může jít o snahu kompenzovat ekonomický propad po rozvodu, který je u žen výraznější¹⁶ a nové partnerství může být jedním z řešení. U mladých svobodných se jedná spíše o chlapce, kteří sice zdůrazňují bohatství, ale v kombinaci se vzděláním partnerky. Rozdíl mezi těmito dvěma clustery hraje patrně věk a zkušenost rozvedených s manželstvím oproti svobodným. Zbylé clustery obou analýz lze již považovat za specifické pro obě skupiny. Rozvedené charakterizuje cluster jednatelů opatrných osob, které se vyhýbají kritériu atraktivity a zoufale osamělých mužů, kteří mají nízké vzdělání a preferují jakoukoliv partnerku (s výjimkou vzdělané a zároveň atraktivní ženy). Mladé svobodné charakterizuje drobný cluster nevyhraněných hochů, jejichž sňatkové preference nejsou zatím příliš strukturované a stabilní.

V souladu s teoretickými předpoklady je to zejména vzdělání, které hraje při výběru partnera podstatnou roli. Nejen že vzdělávací systém vytváří významný segment sňatkového trhu a tím strukturuje šance jednotlivých sociálních skupin přijít do styku a navázat vztah (Mare 1991), ale i v rovině kulturních preferencí a životního stylu slouží vzdělanostní kategorie jako indikátor blízkosti. Tímto

¹⁶ Např. Dudová ukazuje na genderově odlišné dopady rozvodu. (Dudová 2004)

indikátorem se aktéři na sňatkovém trhu řídí velmi silně, neboť jim alespoň částečně umožňuje odvozovat a předpokládat určité charakteristiky protějšku. Charakteristika vzdělání také hraje důležitější roli při hledání muže, spíše než ženy. Je tedy stále patrné tradiční spojování vzdělání, vysoké míry kompetence a mužskosti. Na druhé straně je do určité míry překvapivá relativní nedůležitost fyzické atraktivity. Zde je však možný limit zvoleného způsobu sběru dat, neboť může mít tendenci produkovat společensky přijatelné odpovědi, což explicitní orientace na fyzickou atraktivitu není. Lundy, Tan a Cunningham (1998) zmiňují komplikovaný vliv fyzické atraktivity ve spojení s humorem. Podle jejich výsledků může kognitivní charakteristika, jakou je humor, zvyšovat přitažlivost daného kandidáta, nicméně pouze za podmínky, že je protějškem oceňována jeho fyzická atraktivita. (Lundy – Tan – Cunningham 1998) Dalo by se tedy soudit, že fyzická atraktivita tvoří vůči vzdělání a bohatství jinou úroveň podmínek. Tato domněnka však již směřuje k dalšímu výzkumu.

Obě naše analýzy ukázaly, že preference, tedy to, co člověk chce, nelze považovat za homogenní. Jsou diferencovány podle sociálních charakteristik, sociálních okolností i genderově. Z tohoto důvodu jsme přesvědčeni, že porozumění partnerským preferencím znamená rovněž porozumění (do určité míry) tomu, proč je v konečném důsledku volba manžela nebo manželky silně sociálně strukturována. Řada studií ukazuje, že také v současnosti uzavírané sňatky v české společnosti podléhají pravidlu homogamie. (Katrňák – Kreidl – Fónadová 2006; Zeman 2006; Fučík 2006; Katrňák 2008) Samozřejmě z hlediska sociálních charakteristik snoubenců, nikoliv z hlediska konkrétních individuí. To znamená, že určitá osoba, definovaná sociálními „vlastnostmi“, je každému z nás do jisté míry předurčena. Tyto vlastnosti nejsou neutrální, ale také mají svůj mužský a ženský gender. V rámci partnerského hledání a seznamování si individuálně volíme obsah, nicméně typ je dán sociální strukturou, dobou a místem, v němž žijeme. Uzavřené sňatky v takovém případě musíme považovat za odraz existujících sociálních, ekonomických, kulturních a vzdělanostních nerovností mezi lidmi, které přispívají k jejich reprodukci z jedné generace na druhou. Na základě naší analýzy však zároveň nemůžeme v rámci této reprodukce člověka pojímat jako pasivní bytost, která by byla nucena sociálními okolnostmi ke stejným názorům a postojům. Člověk je naopak aktivní bytostí, jejíž názory a postoje jsou diferencovány podle jeho sociálního postavení. Nejen tedy, že jsou manželství sociálně strukturována – nejen, že existují nerovné šance na uzavření určitého typu sňatku v české společnosti (Katrňák 2008), ale součástí těchto šancí jsou také diferencované postoje a názory českých mužů a žen na sňatkovém trhu. V naší analýze jsme tyto postoje identifikovali na příkladu manželských preferencí. Znamená to, že

muže a ženy musíme v procesu reprodukce pojímat jako ty, kteří reflektují svá sociální postavení a s ohledem na ně pak také volí.

Tomáš Katrňák je docentem na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Zabývá se sociální stratifikací, třídní analýzou, sociální a vzdělanostní mobilitou, sociální statistikou a metodami zpracování sociologických dat (především analýzou kategorizovaných dat). Je autorem knih *Odsouzení k manuální práci: Vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině* (Slon, Praha 2004), *Třídní analýza a sociální mobilita* (CDK, Brno 2005) a *Spříznění volbou? Homogamie a heterogamie manželských párů v České republice* (Slon, Praha 2008). Publikoval v *Sociologickém časopise*, *Sociologii*, *Demografii*, *East Central Europe* a *European Sociological Review*.

Petr Fučík pracuje v Institutu pro výzkum reprodukce a integrace společnosti při Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Jeho výzkumným zájmem je sociologie rodiny, konkrétně vyjednávání ohledně fertility mezi partnery, sňatková homogamie a zejména rozvod a jeho důsledky pro sociální strukturu. V současnosti pracuje na doktorské práci s tématem rozvod a změny reprodukčních strategií.

LITERATURA

- ATKINSON, M. P. – GLASS, B. L., 1985: Marital Age Heterogamy and Homogamy, 1900 to 1980. *Journal of Marriage and the Family* 47, pp. 685-691.
- BECKER, G. S., 1981: *A Treatise on the Family*. Cambridge: Harvard University Press, Mass.
- BERARDO, F. – APPEL, J. – BERARDO, D. H., 1993: Age Dissimilarity Marriages: Review and Assessment. *Journal of Aging Studies* 7, pp. 93-106.
- BLOSSFELD, H.-P. – TIMM, A., (eds.) 2003: *Who Marries Whom? Educational Systems as Marriage Markets in Modern Societies*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- BOTWIN, M. D. – BUSS, D. M. – SHACKELFORD, T. K., 1997: Personality and Mate Preferences: Five Factors in Mate Selection and Marital Satisfaction. *Journal of Personality* 65(1), pp. 107-136.
- BOZON, M., 1991: Women and the Age Gap Between Spouses: An Accepted Domination? *Population: An English Selection* 3, pp. 113-148.
- BOZON, M. – HERAN, F., 1989: Finding a Spouse: A Survey how French Couples Meet. *Population: An English Selection*, Vol 44, No. 1 (September), pp. 91-21.
- BURGESS, E. W. – WALLIN, P., 1943: Homogamy in Social Characteristics. *American Journal of Sociology* 49, pp. 109-124.
- BUSS, D. M., 1989: Sex Differences in Human Mate Preferences: Evolutionary Hypotheses Tested in 17 Cultures. *Behavioral and Brain Sciences* 12, pp. 1-49.
- CARTER, H. – GLICK, P., 1976: *Marriage and Divorce: A Social and Economic Study*. Cambridge: Harvard University Press.

- CLOGG, C. C., 1981: New Developments in Latent Structure Analysis. In: D. J. Jackson and E. F. Borgatta (eds.): *Factor Analysis and Measurement in Sociological Research*. Beverly Hills: Sage, pp. 215-246.
- CLOGG, C. C., 1995: Latent class models. In: G. Arminger; C. C. Clogg; M. E. Sobel; (Ed.): *Handbook of Statistical Modeling for the Social and Behavioral Sciences*. New York: Plenum, pp. 311-359.
- DUDOVÁ, R. 2004: Genderové aspekty rozchodu manželství. *Gender rovné příležitosti výzkum* 04/2004, s. 9-10.
- FUČÍK, P., 2006: Věková homogamie českých sňatků 1920 – 2000. *Sociologický časopis* 4, s. 719-739.
- FUČÍK, P., 2008: Rozvod a změny sňatkových reprodukčních strategií. *Data a výzkum* 2, s. 91-107.
- GELISSEN, J., 2004: Assortative Mating after Divorce: a Test of Two Competing Hypotheses Using Marginal Models. *Social Science Research* 33: pp. 361-384.
- GIDDENS, A., 1993: *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- GIRARD, A., 1964: *Le choix du conjoint. Une enquête psycho-sociologique en France*. Paris: INED-PUF.
- GOODMAN, L. A., 1974: Exploratory Latent Structure Analysis Using Both Identifiable and Unidentifiable Models. *Biometrika*, 61, pp. 215-231.
- GOODWIN, R., 1990: Sex Differences Among Partner Preferences: Are the Sexes Really Different? *Sex Roles* 23501-1 3.
- HAGENAARS, J. A., 1993: *Loglinear models with latent variables*. London: Sage.
- HAGENAARS, J. A. – McCUTCHEON, A. (eds.) 2002: *Applied Latent Class Analysis*. Cambridge: University Press.
- HARDING, S., 1986: *The Science Question in Feminism*. Ithaca: Cornell University Press.
- JANSSEN, J., 2003: *Does Opposites Attract Divorce? Dimensions of Mixed Marriage*. West Lafayette: Purdue University Press.
- KALMIJN, M., 1991a: Status Homogamy in the United States. *American Journal of Sociology* 97, No. 2, pp. 496-523.
- KALMIJN, M., 1991b: Shifting Boundaries: Trends in Religious and Educational Homogamy. *American Sociological Review* 56, pp. 786-800.
- KALMIJN, M., 1998: Inter-marriage And Homogamy: Causes, Patterns, Trends. *Annual Review of Sociology*, Vol. 24, pp. 395-421.
- KATRŇÁK, T., 2008: *Spříznění volbou? Homogamie a heterogamie manželských párů v České republice*. Praha: Slon.
- KATRŇÁK, T. – KREIDL, M. – FÓNADOVÁ, L., 2006: Trends in Educational Assortative Mating in Central Europe: the Czech Republic, Slovakia, Poland, and Hungary, 1988 – 2000. *European Sociological Review* 22, pp. 309-322.
- LAZARSFELD, P. F. – HENRY, N. W., 1968: *Latent Structure Analysis*. Boston: Houghton Mifflin.
- LUNDY, D. E. – TAN, J. – CUNNINGHAM, M. R., 1998: Heterosexual romantic preferences: The importance of humor and physical attractiveness for different types of relationships. *Personal Relationships*, 5, pp. 311-325.

- MAGIDSON, J. – VERMUNT, J. K., 2004: *Latent Class Models*. In: Kaplan, D. (Ed.): *The Sage Handbook of Quantitative Methodology for the Social Sciences*. Thousand Oaks: Sage, pp. 175-198.
- MARE, R. D., 1991: Five Decades of Educational Assortative Mating. *American Sociological Review* 56, 1, pp. 15-32.
- OPPENHEIMER, V. K., 1988: A Theory of Marriage Timing. *American Journal of Sociology* 94, 3, pp. 563-591.
- SHORTER, E., 1977: *The Making of the Modern Family*. Glasgow: Fontana.
- SINGLY, F., de 1999: *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
- SMITS, J. – ULTEE, W. – LAMMERS, J., 1998a: Educational Homogamy in 65 Countries: An Explanation of Differences in Openness Using Country-Level Explanatory Variables. *American Sociological Review* 63, pp. 264-285.
- SMITS, J. – ULTEE, W. – LAMMERS, J., 1998b: Occupational Homogamy in Eight Countries of the European Union, 1975 – 1989. *Acta Sociologica* 42, pp. 55-68.
- TOWNSEND, J. M. – LEVY, G. D., 1990: Effects of Potential Partners' Physical Attractiveness and socioeconomic Status on Sexuality and Partner Selection. *Archives of Sexual Behavior* 19, pp. 149-164.
- VERMUNT, J. K., 1997: *Log-linear models for event histories*. Thousand Oakes: Sage.
- VERMUNT, J. K. – MAGIDSON, J., 2005: *Latent GOLD 4.0: Users Guide*. Statistical Innovations: Belmont.
- VOSSSEN, P. A., 1999: Preferences of Young Adults Regarding their Partner's Age: Specific Patterns and the Underlying Argumentation: Results from the Dutch Survey. *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft* 24, pp. 65-85.
- ZEMAN, K., 2006: Věk při sňatku a rozdíl mezi věkem ženicha a věkem nevěsty v České republice v letech 1991 – 2004. *Demografie* 48, 1, s. 1-11.